

Didon, Énée, Anna... et Sichée

(Virgile, *Énéide*, livre IV)

At regina, gravi iamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos : hærent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem. 5

Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram,
Cum sic unanimem alloquitur male sana sororem :
«Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes! 10
Quem sese ore ferens! quam forti pectore et armis !
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum. (...) 12
Anna (fatebor enim), miseri post fata Sichæi 20
Coniugis, et sparsos fraterna cæde Penates,
Solutus hic inflexit sensus, animusque labantem
Impulit : agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, 25
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,

Ante, pudor, quam te violo, aut tua iura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit; ille habeat secum, servetque sepulcro.»
Sic effata, sinum lacrimis implevit obortis. 30
Anna refert: «O luce magis dilecta sorori,
Solane perpetua mærens carpere iuventa ?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris ?
Id cinerem aut manes credis curare sepultos ?» 34

*Malgré les (à cause des) conseils de sa sœur, Didon est
de plus en plus amoureuse.*

Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem, 65
Quid delubra iuvant ? Est mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens : qualis coniecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius; illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis harundo.
Nunc media Ænean secum per mœnia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam : 75
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos,
Sola domo mæret vacua, stratisque relictis
Incubat: illum absens absentem auditque videtque,

Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
Non cœptæ assurgunt turre, non arma iuventus
Exercet, portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cælo. 89

Didon et Énée vont à la chasse.

Interea magno misceri murmure cælum 160
Incipit; insequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, et Troiana iuventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eamdem 165
Deveniunt: prima et Tellus et pronuba Iuno
Dant signum; fulsere ignes et conscius æther
Connubiis, summoque ulularunt vertice nymphæ.
Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit: neque enim specie famave movetur, 170
Nec iam furtivum Dido meditatur amorem;
Coniugium vocat, hoc prætexit nomine culpam. 172

*Jupiter envoie Mercure à Énée, pour lui donner l'ordre
de quitter Carthage et de partir pour l'Italie.*

At vero Æneas aspectu obmutuit amens, 279
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit. 280
Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu! quid agat ? quo nunc reginam ambire furentem

Audeat affatu ? quæ prima exordia sumat ?	
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,	285
In partesque rapit varias, perque omnia versat.	
Hæc alternanti potior sententia visa est.	
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Serestum;	
Classem aptent taciti, sociosque ad litora cogant,	
Arma parent, et quæ sit rebus causa novandis	290
Dissimulent (...).	291
At regina dolos (quis fallere possit amantem ?)	296
Præsensit, motusque excepit prima futuros,	
Omnia tuta timens : eadem impia Fama furenti	
Detulit armari classem, cursumque parari.	
Sævit inops animi, totamque incensa per urbem	300
Bacchatur (...).	301
Tandem his Ænean compellat vocibus ultro :	304
«Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum	305
Posse nefas, tacitusque mea decedere terra ?	
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,	
Nec moritura tenet crudeli funere Dido ?	
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,	
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,	310
Crudelis! Quid ? si non arva aliena domosque	
Ignotas peteres, et Troia antiqua maneret,	
Troia per undosum peteretur classibus æquor ?	
Mene fugis ?	314
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset	327
Ante fugam suboles, si quis mihi parvulus aula	
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;	
Non equidem omnino capta ac deserta viderer !»	330

Dixerat. Ille Iovis monitis immota tenebat
 Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert : «Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
 Promeritam : nec me meminisse pigebit Elissæ, 335
 Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam (...). 338
 Nunc etiam interpres divum, Iove missus ab ipso, 356
 (Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
 Detulit : ipse deum manifesto in lumine vidi
 Intransem muros, vocemque his auribus hausit.
 Desine meque tuis incendere teque querelis : 360
 Italiam non sponte sequor.»

Talia dicentem iamdudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Luminibus tacitis, et sic accensa profatur :
 «Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, 365
 Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo ? aut quæ me ad maiora reservo ?
 Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ?
 Num lacrimas victus dedit ? aut miseratus amantem est ? 370
 Quæ quibus anteferam ? iam iam nec maxima Iuno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
 Nusquam tuta fides. Eiectum litore, egentem
 Excepi, et regni demens in parte locavi;
 Amissam classem, socios a morte reduxi. 375
 Heu! furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes, nunc et Iove missus ab ipso

Interpres divum fert horrida iussa per auras. Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.	380
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas. Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt, Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens; Et, cum frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero : dabis, improbe, pœnas; Audiam, et hæc Manes veniet mihi fama sub imos.»	385
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras Ægra fugit, seque ex oculis avertit et aufert, Linquens multa metu cunctantem et multa parantem Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsaque membra Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt. At pius Æneas, quanquam lenire dolentem Solando cupit, et dictis avertere curas, Multa gemens magnoque animum labefactus amore, Iussa tamen divum exsequitur, classemque revisit (...).	390 395 396
Quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus ? Quosve dabas gemitus, cum litora fervere late Prospiceres arce ex summa, totumque videres Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor? Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis! Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando Cogitur, et supplex animos submittere amori, Ne quid inexpertum, frustra moritura, relinquat (...).	408 410 415
Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem	522

Corpora per terras; silvæque et sæva quierant
 Æquora, cum medio volvuntur sidera lapsu;
 Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres, 525
 Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
 Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti.
 Lenibant curas, et corda oblita laborum.
 At non infelix animi Phœnissa; neque unquam
 Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem 530
 Accipit: ingeminant curæ; rursusque resurgens
 Sævitur amor, magnoque irarum fluctuat æstu (...). 532

At trepida, et cœptis immanibus efferat Dido, 642
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
 Interfusa genas, et pallida morte futura,
 Interiora domus irrumpit limina, et altos 645
 Conscendit furibunda rogos, enseque recludit
 Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
 Hic postquam Iliacas vestes notumque cubile
 Conspexit, paulum lacrimis et mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque novissima verba : 650
 «Dulces exuviæ, dum fata deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exsolve curis.
 Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi :
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui; mea mœnia vidi (...); 655
 Felix, heu! nimium felix, si litora tantum 657
 Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ !»
 Dixit, et os impressa toro : «Moriemur inultæ !
 Sed moriamur, ait: sic, sic iuvat ire sub umbras. 660
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis.»

Dixerat: atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciunt comites, ensemque cruore
 Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta 665
 Atria : concussam bacchatur fama per urbem (...). 666

Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu, 672
 Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnīs,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat :
 «Hoc illud, germana, fuit ? me fraude petebas ? 675
 Hoc rogos iste mihi, hoc ignes aræque parabant ?
 Quid primum deserta querar ? comitemne sororem
 Sprevisi moriens ? eadem me ad fata vocasses :
 Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
 His etiam struxi manibus, patriosque vocavi 680
 Voce deos, sic te ut posita, crudelis, abessem ?
 Exstincti te meque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
 Abluam; et extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam.» Sic fata, gradus evaserat altos, 685
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa, graves oculos conata attollere, rursus
 Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens cubitoque innixa levavit, 690
 Ter revoluta toro est; oculisque errantibus alto
 Quæsiuit cælo lucem, ingemuitque reperta. 692